

Одним з моїх занять із початку березня цього року є документування злочинів, вчинених російськими військовими проти мирного населення України, та цивільних об'єктів, які попередньо можна кваліфікувати як воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид.

У базі даних, яку спільно ведуть правозахисники в рамках ініціативи «Трибунал для Путіна» на сьогодні задокументовано близько 26,7 тисяч інцидентів. Це більше 6100 загиблих внаслідок бомбардування чи повітряних атак, позасудових страт: розстріли людей, автівок, обстріли черг за водою, за гуманітарною допомогою тощо. Загибло 226 дітей, близько 7200 поранених, в тому числі 250 дітей, більше 3000 осіб зникли безвісти, в тому числі 73 дитини. Близько 21 тисячі зруйнованих або зіпсованих цивільних об'єктів внаслідок артобстрілів/бомбардування, в тому числі більше 10 тисяч житлових будинків, більше 2200 магазинів, заводів та інших об'єктів бізнесу, більше 1100 освітніх закладів, близько 1000 об'єктів інфраструктури життєзабезпечення, більше 300 лікарень, близько 200 церков тощо. Інакше, ніж наміром геноциду, не можна назвати намагання Кремля створити українцям Холодомор – смерть від холоду. Природно, що переживання навіть частки цього кошмару у своєму житті тягне за собою ненависть до керівництва російської держави та російських воєнних. Вона закономірно переноситься на все російське – країну, громадян, мову, літературу та мистецтво тощо та стає всеохоплюючою. І як можна в такому стані трактувати «Отче наш» та «і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим»? Запитання риторичне, бо такі злочини простити не можна.

Саме внаслідок домінування ненависті у суспільній свідомості сьогодні важливість та актуальність четвертого постулату Хартії – любити – стає ще більшою. Ненависть руйнує насамперед тих, хто ненавидить, вона спустошує душу. Допускаю, що найбільше ненавидять росіян ті, хто раніше вважав їх братнім народом.

Вважаю, що ненависть є природною на полі бою. Мій земляк, духівник Харківського Майдану **о. Віктор Маринчак** навіть зауважив, що російського солдата треба «не ненавидіти, а просто нищити, бо він сам обрав служити сатані й робить це із захватом, натхненням, садистичною насолодою. Нищити для його ж користі – щоб менше встиг вчинити зла». Але як тільки солдат потрапляє в полон, ненависть має відступити. Як мінімум для того, щоб убезпечити себе від перетворення на такого ж вбивцю, тобто вбити в собі Дракона.

Ненависть до всіх росіян є ірраціональною: не можна оцінювати людей за їхніми паспортами, а тільки – за їхніми діями і словами. І не можна забувати, що хоча в Росії опонентів путінському режиму і небагато – не більше 5 % – але вони публічно виступають проти російської агресії, наражаючись на кримінальне переслідування з термінами покарання до 15 років, допомагають українським біженцям виїхати з Росії, навіть без закордонних паспортів, збирають для них кошти.

Ще більш безглуздою, хоч і зрозумілою, є ненависть до російської мови, літератури та мистецтва. Як писав **Булат Окуджава**, «виновен не язик, а подлий дух холопський». І я категорично заперечую цюкування, яким піддають українських письменників за спільний публічний виступ з російськими письменниками, які до того ж ще й є відомими антипутіністами. Зараз потрібний діалог для підтримки антиімперської течії в російській культурі, яка завжди

існувала (**Чаадаєв, Бердяєв, Федотов, Померани, Аверінцев**), але на сьогодні прогнала агресивній імперській течії.

Поруч з любов'ю завжди йдуть співчуття і милосердя. З початком повномасштабної російської агресії українці стали більш людяними один до одного. Загальна біда завжди згуртовує. Але тут суттєвим є ще те, що нас згуртовують наші цінності – любов до свободи, прихильність до демократії, відраза до авторитаризму. Ми воюємо за свободу, незалежність, права людини, демократію. Ми переможемо, біда відступить, а цінності стануть ще більш важливими та усвідомленими.

Я сподіваюсь, що наша перемога призведе до повалення путінського режиму. Це надасть можливість ефективніше притягнути до відповідальності керівництво РФ, кремлівських пропагандистів, тих, хто віддавав накази вчиняти злочини, і тих, хто виконував ці накази. І як ми раніше вважали німецький народ жертвою нацизму, так само ми маємо сьогодні вважати російський народ жертвою злочинного путінського режиму. І так само, як німецький народ пройшов через денацифікацію, російський народ має пройти через депутінізацію та декомунізацію.

Я вважаю, що оскільки міжнародне право і систему міжнародної колективної безпеки зруйнувала Росія, то необхідно створити спеціальний міжнародний трибунал, який розгляне вчинені злочини та надасть їм правову оцінку. Зло має бути названо та покарано. ■

Володимир Єрмоленко

доктор політ. студій, канд. філос. наук,
ст. викладач Києво-Могилянської академії,
головний редактор UkraineWorld.org, м. Київ

СТРИБОК У МИСЛЕННЯ

Хочу зупинитися на словах «Мислити означає ламати стереотипи. Мислити означає цікавитися світом і його культурою» постулату 5 і на важливості самого слова «мислити» в нашому контексті.

Мислити – значить вибратися з в'язниці провінційності. Провінційність – це відчуття життя поза межами історії. Життя там, де нічого не відбувається. Нам це відчуття провінційності нав'язували століттями. Так само як і відчуття колонізованості – що твій центр перебуває поза межами тебе.

Мислити – означає долати провінційність та колоніальність. Бачити історію в її епіцентрі. Бути центром самого себе і давати відчуття цього центру. Прищепити елемент універсальності для свого локального досвіду. Мати здатність, спираючись на цей власний досвід, бути відкритим для досвіду інших. Робити висновки на основі порівняння досвідів, зіткнення досвідів, гармонії чи дисгармонії досвідів.

Після початку повномасштабної війни я з моїми друзями і колегами продовжуємо занурюватися в глибини філософських проблем. Ми створили два цикли розмов з однаковою

назвою «Мислити в темні часи» (українською та англійською), аби попри небезпеку, трагедії та непевність шукати тих відповідей, які ситуація в Україні може сьогодні дати не тільки нам самим, а й усьому вільному світу.

Філософське мислення ніколи не є творінням абстракцій. Воно не є результатом читання книжок. Книжки можуть допомогти тобі знайти свою мову. Книжки можуть дати карти територій, на яких ти не бував. Але мислення вкорінюється в досвіді – індивідуальному та колективному. Коріння можуть бути глибокими чи не дуже, але вони мають бути розгалуженими. Деталізуватися корінцями мікродосвідів і мікропереживань. Тільки з них можуть народжуватися ідеї та концепти.

Але одного лише досвіду мало. Про досвід ми маємо вміння розповісти. Ми маємо вміння зробити з нього висновки. Висновки не лише для нас – вони також і для інших. Мислити – значить дати відповідь нашого досвіду на досвід інший. Мислити – значить продовжити чужий досвід до зіткнення з нашим або продовжити свій досвід до зіткнення з досвідом іншим.

Мислення починається там, де ти одиничне можеш перетворити на універсальне, де суб'єктивне має шанс стати інтерсуб'єктивним, де переживання стає образом, метафорою чи концептом, які стосуються тих, хто цього переживання не мав. Або тих, хто мав схоже переживання і може тепер себе в нашому переживанні впізнати.

Впродовж своєї історії українці не завжди були готові мислити. З різних причин: і через зовнішню цензуру, і через внутрішню. Привілей абстрактного мислення належав «їм» – панам, імперцям, завойовникам, експлуататорам. Це «вони» могли порівнювати, розтинати трупи, здійснювати вівісекцію, класифікувати, описувати в наукових журналах та енциклопедіях. «Ми» жили у радостях і стражданнях, «вони» – це описували.

Утім, мислення в Україні таки було і є, і воно є потужним і глибоким – деколи прихованим, деколи контрабандним, деколи непомітним для нас самих. Воно заховане в нашій літературі, нашому живописі, наших біографіях. Це мислення – під землею, мислення катакомбне, мислення бомбосховищ. Тому його нелегко перекладати. Його нелегко зробити універсальним.

Нам треба вчитися перекладати самих себе. Тільки так, виходячи за межі своєї мови та свого досвіду, ми можемо зробити цей досвід краще почутим. Ми маємо ще знайти мову, яка допоможе нашій природній, органічній мові. Яка стане її провідницею в інший світ.

Сьогодні ми вже не тільки учні у вільного світу – ми також його вчителі. Не лише в сміливості, а й у мисленні. Ми випереджаємо багатьох наших закордонних друзів і партнерів у мисленні – в прогнозуванні, передбаченні, описі, діагнозі. Ми випереджаємо їх у мисленні про Україну, Росію, Східну Європу, імперіалізм, зло, насильство і багато інших речей.

Але нам потрібно вчитися пропонувати свої відповіді і на ті питання, над якими ми думаємо значно рідше, щодо яких ми відстаємо. Це питання екології, зміни клімату, майбутнього демократії, балансу між традицією і модерністю, енергетики, продовольчої безпеки, і, нарешті, біоетики, етики живого і ставлення до життя.

Бо мислити – означає вміння сказати світу те, чого він про себе ще не знає.

Ми тепер уже точно на це здатні. ■

Ярослав Яцків

доктор фіз.-мат. наук, академік НАН України,
директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України,
м. Київ

БУТИ УСПІШНОЮ ДЕРЖАВОЮ!

Так звучить дев'ятий постулат «Української хартії вільної людини», представленої Ініціативною групою «Першого грудня» 01.12.2012 року. Вибравши цей постулат, я навіть не намагаюся в цьому короткому дописі дати вичерпний аналіз даного питання. На тему успішних (і колишніх, і сучасних) держав світу вже написані багатотомні трактати. І сьогодні, на початку XXI століття, зважаючи на ознаки становлення нової світової системи економіки і порядку та на існуючі фактори ризику, ця тема набуває ще більшої актуальності. Це обумовлено як природними (зміна клімату, епідемії, брак продовольства тощо), так і соціально-політичними факторами (втрата монолітності т. зв. «Західного світу», поява нових потужних центрів впливу тощо).

Тому перш ніж перейти до сьогоднішніх українських реалій, зупинюся на визначеннях окремих термінів: «держави», «успіх» та «успішна держава». Для цього скористаюся «Енциклопедією сучасної України», до підготовки та видання якої я мав честь долучитися більше двадцяти років тому. Скористаюся статтею «Держава» (подається тут у скороченому вигляді):

«Держава – певним чином організована суспільна структура, здатна здійснювати найвищий контроль за деякими аспектами поведінки всіх людей на певній території. У загальному держава – це колектив відповідним чином організованих людей, які контролюють і спрямовують певні аспекти поведінки осіб, що проживають на відповідній території... Різні течії політичної філософії та різні ідеології неоднаково відповідають, в чому мають полягати найважливіші і необхідні суспільні функції держави. Одні вважають, що держава повинна нести відповідальність за рівень добробуту та соціальної справедливості («держави загального добробуту», «соціальна держава»), дбати про соціальний рівність (у комунізмі), стан культури та моралі (у деяких політичних концепціях консерватизму, націоналізму, християнської демократії) тощо. Сучасні політологічні концепції держави є багатофункціональними... Брак ґрунтовної політико-філософської концепції держави впливає на дослідження та осмислення особливостей сучасної Української Держави» (В. Лісовий).

Не менш складним є визначення терміну «успіх», яке для різних людей зокрема та соціальних груп взагалі мають різні тлумачення. Для одного це означає досягти своїх цілей та здійснити найзаповітніші мрії. Для іншого – справитися з тими чи іншими проблемами. «Успіх – це здатність крокувати від однієї невдачі до іншої, не втрачаючи ентузіазму», – говорив